

LÁBJEGYZETEK HAÁSZ ÁGNES
MŰVÉSZKÖNYVEIHEZ

A művészkönyvek különös műfaja egyesíti magában a verbális és a vizuális kultúra elemeit, hangsúlyozza a szöveg és a látvány összetartozását. A nyolcvanas évek elejétől felszabadultan, mozgékonyan és gátlások nélkül közlekedett a művészet klasszikus terepén, ravaszul bujkált a lehetőségek között, fittyet hányt a gondolatok, ötletek, formák megszokott törvényeinek, a tradicionális könyv fogalmának és funkciójának. Érzékenyen és kábítóan árasztotta magából a korszak levegőjét, azoknak az esztendőknek atmoszféráját. És talán az is mondható, hogy bár a műfaj története messzi időkbbe nyúlik vissza — Riva Castleman szerint a 19. század második felének úgynevezett „festőkönyveire” —, az ezereken száznyolcvanas években simul bele talán legharmonikusabban a „komoly” képzőművészetet övező közegbe. Bátorság és vidámság, vagy legalábbis derű, az eklektika szabadsága járta át a műveket, a korokon, tradíciókon, észjárásokon, technikákon való akadálytalan átjárás boldogsága és könnyűsége érezhető rajtuk. Ehhez társult még, hogy az új médiumoknak — xerox, fénymásoló, computer és a többi — köszönhetően a műfaj kaleidoszkopszerű változatoságához a gyorsaság társult: a térbeli és időbeli távolság le rövidülésével, majd megszűnésével kialakult „háló” (net) pillanatok alatt beszötte az egész világot, összekötve egymással a műveket és a művészeket.

Haász Ágnes az első művészkönyvét 1993-ban készítette. Ugyanabban az esztendőben alakult meg a Magyar Művészkönyvalkotók Társasága, a székesfehérvári múzeum munkatársai javában dolgoztak a II. Nemzetközi Művészkönyv Kiállítás szervezésén; a művészkönyv-műfaj hazai története pedig ekkor már csaknem három évtizedes múlt-ra tekinthetett vissza. Haász művei nem voltak jelen ebben a folyamatban, a művész mintegy „menet közben” csatlakozott a sokszínű, szellemesen sziporkázó, kaján tréfákkal, ravasz formai ötletekkel szórakoztató, a szabadság üde levegőjét árasztó művészeti áramlathoz, de éppen időben érkezett, s nagyjából ezen a ponton lépett be a műfaj történetébe. „Kívülről” jött, mint a művészkönyv-alkotók közül sokan, ki a festészet, ki a textilművészet felől. Ő maga a grafika fegyelmét és a fantázia szabadságát hozta magával. Ugyanakkor a sokféle papír és betű valósága mellett a régi, megkopott tárgyak, az elhasználadott, kalódó anyagok, a mindennapokban másként alkalmazott materiálék és formák szelíden és tapintatosan, könnyedén és csaknem észrevétlenül

idomulnak kezéhez, képzeletéhez. Ennek a képzeletnek jól láthatóak a határai: sem az amerikai Martha Wilson (1947) nagyvonalúsága nem fér bele (szerinte a művész bármiről állítja, hogy az művészkönyv, el kell hinni neki), sem az argentin Jorge Luis Borges (1899–1986) bábeli könyvtárának szorongató és rejtélyes atmoszférája. Meglepő, hogy Haász a művészkönyv-készítés területére nem cipeli magával fő műfaja, az elektrofotografika eszközeit vagy szempontjait. Számára az anyag — fa, fém, papír — és az adott/talált forma meghatározó, a keletkező mű abból indul ki és mindvégig ahhoz van kötve. *Bábeli könyve* (1993) érzékletesen mutatja művészkönyveinek alapvető természetét. A közönséges telefonkönyvben sorakozó nevek, címek, telefonszámok betűkre, számokra bomlanak, összekeverednek, rendetlen halmazzá válnak. Miközben emlékezetünkbe idézi gyermekkorunk kedvenc paradicsomlevesét a belefőzött betűtésztaival, ravasz egyszerűséggel az évezredes bibliai Bábel-történetre utal. Az írásjelek különös titokzatos természetére, egymást követő sorrendjük szabályai és változó jelentése, az írás és a beszéd, a kifejezés és a nyelv bonyolult szövedéke a művész keze nyomán pillanat alatt felbomlik és zűrzavaros kuszaság, értelmetlen és értelmetlen törmelék marad a helyén.

A kis fémméretű (*A szavak súlya*, 2006) egykor a postahivatalok felszereléséhez tartozott, azon mérték le a feladott levelek súlyát. Haásznál borítékok helyett kavicsok és a rájuk írott szavak súlyát mérhetjük rajta. A köznapi beszéd gyakran használt fordulata — „a szavaknak súlya van” — valóságos súlyt (az adott kavics súlyát) jelent, egyszerű és kézenfekvő, a szó szoros értelmében „tenyérbe simuló” formákkal figyelmeztet rá, hogy a levegőbe könnyedén odavetett szavak, elhangzott-leírt mondatok „lenyomata” marandó. Mint ahogyan marandóknak tovább zengenek a hangok a *Graduálé* (2000) lapjai, vagy a *Hegedűre írva* (2000) hegedű-nyaka fölött, vagy hallani véljük a *Sansa-könyv* (1995) doboza láttán az afrikai zenész ujjai nyomán keletkező ritmust meg dallamot.

Haász képzelete nem fut ki a végtelenbe, és csupán képletesen lendül át a metaforák síkjára. Miközben az utóbbi három évtizedben felfoghatatlan gyorsasággal napról-napra alakul át a világ — a könyvek világa is, természetesen —, Haász Ágnes számára a lassan, tűnődve olvasás ihlete látszik fontosabbnak, vonzóbbnak, nem a technika varázslatai. Egy régi vágású olvasó világának avittas kellei ötlenek szemünkbe: könyv vagy könyvre emlékeztető tárgy, szemüveg, betű — akár még egy kényelmes fotelt és olvasólampát is

odaképzeltünk melléjük. A hegedű vagy a könyv alakú zongora formája (*Zongoradarab*, 2000) a gyermekjátékok meg a házi kamarakonzertek intimitását idézi fel.

Így azután művei a magyar művészkönyvek közül azokkal tartanak rokonságot, amelyek elsősorban a könyv tárgyszerűségét, formájának és/vagy anyagának könyvre emlékeztető vonásait hangsúlyozzák (mint többek között Budahelyi Tibor, Czöbel Anetta, Hegedüs 2 László, Lengyel András, Mészáros Márta, Olajos György, Sóváradi Valéria és mások). Az elképesztően színes és szerzteágazó nemzetközi mezőnyben elsősorban olasz kortárs könyvművészek (Fernando Andolcetti, Anna Boschi, Arrigo Lora-Totino, Claudio Parentola) műveiben fedezhetünk fel Haászéhoz hasonló zenei inspirációt, vagy például a német Greta Schödnél vagy a lengyel Robert Szczerbakowskinál.

„Én nem olvasok könyveket — jelenti ki Italo Calvino olasz író egyik regényének szereplője. — Akkor hát mit olvasol? — Semmit. Annyira megszoktam a nem-olvasást, hogy abba a szövegbe se pillantok bele, amelyek véletlenül kerül a kezembe. Nem könnyű: gyermekkorunkban megtanítanak olvasni, aztán egy életen át rabjai vagyunk az elibénk vetett töméntelen írka-firkának, meglehet, némi erőfeszítésembe került, hogy megtanuljak nem-olvasni, de most már a legtermészetesebb képességem. Az a titka, hogy nem szabad elvetni az írott szöveget, nézni kell, sőt nagyon erősen nézni, míg el nem tűnnek a betűk.” (Italo Calvino: *Ha egy téli éjszakán egy utazó*. Európa, Budapest, 1985, 52. Telegdi Polgár István fordítása.)

Haász éppenséggel nem veti el a szöveget, az szokatlanul jelent neki: olykor az egész világot is szöveggént (szövetként?) látja, amelyet elemeire bontva, végül a betűhöz jut. Ahogyan aztán szétszórja, *nagyonalúán* szelnek eresztí a betűket vagy bepermetezi velük a keze ügyébe eső tárgyakat, az mélységesen jellemző gondolkodására, művészkönyveinek látásmódjára. Szövegdo-bozaiból, akár valami rejtélyes forrásból a víz, feltör és kiárad a betű-folyam, előnti a közel eső tárgyakat; játékos ornamensként futja be a környezetet (*Szövegdo-boz*, 2006). Ilyenkor a művész erősen nézi a betűket, de azok nem tűnnek el a

szeme elől, makacsul kitartanak, szokatlan helyeken jelennek meg, virgoncan kommentálva a jelenségeket. Néha a váratlanul megjelenő betűk úgy hatnak, mint különös tetoválások emléke egy karcsú fehér/fekete lábon (*Lábjegyzet 1, Lábjegyzet 2.*, mindkettő 2005), holott valójában — akár Haász Ágnes többi könyvmunkája — szórakoztató és inspiráló „lábjegyzet” a könyvekről szóló gondolkodáshoz. (Karinthy Szalon, 2019. augusztus 27–szeptember 20.)

KOVALOVSKY MÁRTA